

Celek a „všechno“ / Holismus - jeho nedostatečnost

Problém celku nesmí být omezen (redukován) na to, že v celku je vždycky víc než v jeho částech a že celek je víc než soubor či souhrn jeho částí. To je jen jedna stránka problému, a je to z filosofického hlediska – po mém soudu – ta méně důležitá, protože jen částečná, parciální, dokonce okrajová, sekundární. Ještě daleko významnější než vztah celku k částem je jeho vztah k bližšímu i vzdálenějšímu okolí. O celku resp. o jeho povaze a vlastnostech (a aktivitách) se rozhoduje nejenom ve směru dovnitř (a zevnitř navenek, to nesmíme zapomínat), ale také a vlastně primárně ve směru navenek a pak z venku zase dovnitř. A k tomu všemu je tu zapotřebí věnovat velkou pozornost mezím či hranicím, jež musí aktivně oddělovat vnějšek od nitra (vnitřku), ale jež musí být zase natolik propustné, byt pod jistou kontrolou, aby přechody mezi nitrem a vnějškem byly oběma směry průchodné. A tady bude vždycky hrát významnou úlohu onen „vnějšek“. Mezi vnitřkem a vnějškem ovšem musíme předpokládat nějakou hranici, byť zčásti propustnou nebo spíš průchodnou, ale těžko můžeme hledat nebo dokonce určovat, stanovovat nějakou hranici mezi okolím blízkým a vzdáleným, nejbližším a nejvzdálenějším. Celek se nutně musí umět vztahovat sám k sobě, musí se umět nejen opouštět (ve svých akcích), ale musí být s to se ze svých aktivit navenek zaměřených opět k sobě vracet, tj. musí být s to od sebe jakoby odcházet, ale také se zase k sobě vracet, „být“ sám sebou tím, že bude sám sobě „věrný“ a že se tak sám sebou bude vždy znovu „stávat“, že se bude obnovovat či spíš že se bude znovu „rodit“, znovuzrozmňovat. Samozřejmě při všech vztazích navenek bude vždy záležet na úrovni a kapacitě jeho reaktibility; a podle toho bude také vypadat něco, co bychom mohli – po vzoru etologů biologického zaměření – nazvat jeho „osvětím“. Už to, že musíme tento zvláštní fenomén rozdílu mezi „okolím“ jako takovým (vlastně jen objektivisticky hypostazovaným) a jeho „přivlastněným okolím“, tedy osvětím jakožto „osvojeným okolím“ rozpoznávat a brát vážně, ukazuje na jisté meze takových úvah, jako že vztahy určitého „celku“ k příliš vzdáleným končinám tohoto světa můžeme přehlížet, že od nich můžeme odhlížet pro jejich nepatrnost až nicotnost apod. Celek (na který můžeme hledět jako na „subjekt“) může mít nepochybně svá omezení ve vztahu k ostatku světa, ale to vůbec neznamena, že ten svět se nevztahuje naopak k němu, byť jako k nepatrnému a zdánlivě nicotnému. A to nikoli proto, že „svět“ ve smyslu veškerenstva, „všeho“, se k němu jakožto nepatrnému a nicotnému přece jen dokáže vztáhnout – vždyť nevíme, je-li už nyní a bude-li vůbec někdy v budoucnu veškerenstvo nějakým „celkem“ (a tedy subjektem). Zapojenost i toho nejnepatrnějšího celku-subjektu do celosvětové sítě vztahů nejrůznějšího druhu nemusí být založena na takovém „super-celku“, neboť je a zůstává zajišťována nesmírným množstvím jiných celků-subjektů, blízkých i vzdálenějších, ba i těch nejvzdálenějších – nikde nenajdeme určitou a pevnou hranici. Takže vedle vztahu celku k vlastním částem tu je vždycky také jeho vztah k ostatním celkům, ke všem z nich, k veškerenstvu, i kdyby nebylo žádnou pevnou „jednotou“.

(Písek, 140903-2.)